

Üniversiteli Kadın Öğrencilerin Gözünden Kadının Güçlenmesi

Women Empowerment in the Eyes of Women University Students

Özge Sanem ÖZATEŞ GELMEZ

ÖZ

Bu çalışmada üniversite eğitimi gören kadın öğrencilerin, kadının güçlenmesi ile Türkiye’de yaşayan kadınların güçlenmesi sorununa yönelik bakış açılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede Hacettepe Üniversitesi’nin farklı bölümlerinde öğrenim gören 219 kadın öğrencinin katıldığı nicel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında uygulanan anketler ile ilk olarak öğrencilerin kadının güçlenmesinde rol oynayan etkenlere, sorumlu aktörlere, kararlara katılımın önemine, sorunun kökenine ilişkin değerlendirmeleri alınmıştır. Ardından öğrencilerin gözünden, Türkiye’de kadınların hareket serbestisinin sınırlılıklarının, kendilerini ilgilendiren kararlara katılım gücünün ve yaşamlarını kontrol gücünü zayıflatan etkenlerin neler olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır. Araştırma sonucunda kadınların bireysel düzeyde güçlenmeleri kadar toplumsal düzeyde de dönüşümü sağlayabilecek alanların önemi ortaya konulmuştur. Buna göre kadınların kendilerini güçlü kılacak koşulları yaratabilecekleri tercihler yapabilmeleri, güçlendirici bir niteliğe sahip eğitime katılmaları, siyaset alanında bizzat yer almaları, kadının sosyal ve ekonomik durumunun iyileşmesini sağlayacak türde ücretli çalışma biçimlerinde yer almaları son derece önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Güçlenme, Kadının güçlenmesi, Üniversiteli kadın öğrenciler, Nicel araştırma

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine that perspectives of female university students on women’s empowerment and the problems of empowerment of women living in Turkey. In this context, quantitative research was conducted on a sample of 219 female students studying at different departments of Hacettepe University. First, via questionnaires were received the assessment of the students about the factors that played a role in the empowerment of women, the responsible actors and the importance of participation in the decisions for women’s empowerment, and the origins of the problem of women’s empowerment. Then, it was tried to understand, in the eyes of students, what are the limitations of movement freedom of women, and which factors diminish women’s power of the participation in decisions and their power to control their own lives. As a result of the research, the importance of the areas that can provide transformation at the social level as well as the empowerment of women at the individual level was presented. According to the research, it is essential for women to make choices that will make them strong, to participate in an empowering education, to take part in the field of politics, and to work paid improving the social and economic situation of women.

Keywords: Empowerment, Women’s empowerment, Women university students, Quantitative research

Özateş Gelmez Ö.S., (2019). Üniversiteli kadın öğrencilerin gözünden kadının güçlenmesi . *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 9(2), 256-267. <https://doi.org/10.5961/jhes.2019.328>

Özge Sanem ÖZATEŞ GELMEZ (✉)

ORCID ID: 0000-0002-5990-4480

Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye

Hacettepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Social Services, Ankara, Turkey

sanemozge@gmail.com

Geliş Tarihi/Received : 21.01.2019

Kabul Tarihi/Accepted : 08.02.2019

GİRİŞ

Barbara Bryant Solomon 1976 yılında yayınladığı *Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities* isimli çalışmasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ndeki siyahi birey ve grupların, toplumun olumsuz değer yargılarının öznesi haline geldiğini vurgulayarak, olumsuz değer atfedilen diğer grupları güçsüz kılan koşullara dikkat çekmiştir (Lucas, 1978). 1970'li yılların ikinci yarısından başlayarak gitgide üzerinde daha çok tartışılan bir konu olan güçlenmeye, kişinin kendi yaşamının yazarı olabilmesi ve güçsüzleştirici koşulların dönüşümü için harekete geçilmesi gerekliliğine vurgu yapar.

Etnisite, sınıf, yaş, engel durumu, toplumsal cinsiyet gibi farklılıkların, eşitsizlik olarak inşa edilmesiyle ortaya çıkan güçsüzleştirici koşullar, kişilerin kaynaklara adil biçimde erişimini engellemektedir (Jones, 1998; Lishman, 1998). Bu nedenle güçlenme, kişilerin baskılayıcı sosyal yapılarda dönüşüm yaratmak üzere harekete geçmeleriyle, egemen kurumlarda yaşanan dönüşümü ifade eder (Callahan & Swift, 2018). Bu dönüşümü başaracak kişiler ise baskı, yoksulluk, sömürü ve buna benzer yıkıcı deneyimler nedeniyle yaşamları için gerekli adımları atabilme gücünü daha önce kendinde bulamayan kişilerin bizzat kendileridir. Zira güçlenme, başkaları için birer kaynak ve dönüştürücü eylemin potansiyel aktif birer katılımcısı olan her bir kişinin aynı zamanda bireysel, sosyal ve politik değişimleri yaratabilecek yeterlilikte olduğu varsayımına dayanır (Horejsi & Sheafor, 2003).

Kadının güçlenmesi de toplumsal cinsiyetleri nedeniyle kadınları güçsüz kılan koşulların dönüşümünü ifade eder. Bu dönüşüm, kadınların insan olarak doğuştan sahip oldukları değer nedeniyle kendilerine borçlu olunan yaşamın yaratılması için verilen bir mücadele sürecidir. Bu süreçte kadınların yaşamlarını ve koşullarını eleştirel bir şekilde analiz etme kapasitelerine ve bireysel, sosyal ve toplumsal değişime katkıda bulunma yeteneklerine güvenilmesi gerekir (Murphy-Graham, 2012). Bu nedenle kadının güçlenmesi, tüm kadınların yaşamlarının pek çok farklı alanında kontrol sahibi özneler olarak yeniden varlık kazanma sürecidir.

Bu çalışmada, güncelliğini koruyan bir mesele olan kadının güçlenme sorunsalının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda -daha önce konuyla ilgili yapılan çalışmalardan farklı olarak- bu değerlendirmenin, üniversiteli kadın öğrenciler tarafından yapılması hedeflenmiştir. Böylece kadın üniversite öğrencilerinin, kadının güçlenmesine ilişkin bakış açıları ve özellikle yaşadıkları coğrafyada bu sorunu nasıl gördükleri irdelenmek istenmiştir. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak güçlenme ve kadının güçlenmesi konusu incelenmiş, ardından çalışmanın amacı doğrultusunda kadın öğrencilerle gerçekleştirilen nicel araştırmanın sonuçları tartışılmıştır.

Dönüştürücü Bir Süreç ve Sonuç Olarak Güçlenme

Güçlenme, her bir kişinin, yalnızca insan olmaktan dolayı bir değere sahip olduğuna ve bu değer bağlamında insansal olanaklarını gerçekleştirebilmelerine işaret eder. İnsana atfedilen olanakları gerçekleştirebilme anlamında güçlenme, kişilerin kendi yaşamları ve koşulları üzerinde kontrol kazanarak,

toplumsal dezavantajlarla ve eşitsizliklerle mücadele edebilecek donanımı elde etmesini ifade eder (Thompson, 1998; Akt. Thompson, 2013). Bu nedenle güçlenme, kişilerin söz konusu mücadeleyi verebilmesi için ihtiyaçlarını karşılama, problemlerini çözme ve gerekli kaynakları harekete geçirme yeteneklerinin, duygularının, bilgilerinin ve deneyimlerinin tanındığı ve geliştirildiği sosyal ve devamlı bir süreçtir (Gibson, 1991; Akt. Hughes & Caliandro, 2000). Bu süreç, kişilerin yaşamlarının daha önce hakim olmadıkları belirli yönleri üzerinde kontrol sahibi olan, değişimi yaratma ve kaynaklara ulaşmada muktedir aktif birer özne olarak kendilerini görmeleri dolayısıyla aynı zamanda bir sonuçtur (Varkey, Kureshi, & Lesnick, 2010).

Güçlenme üzerine yürütülen tartışmalar, bu sürecin kişi açısından yalnızca bireysel değil, aynı zamanda sosyal ve politik bir süreç olduğu ortaklığını taşır. Örneğin Magar (2003), güçlenmenin bireysel ve toplumsal boyutlarda gerçekleştiğini vurgular. Magar'a göre bireysel boyutta güçlenme, bireysel tavır ve becerilerde gözlemlenen kapasitenin gelişimiyle, sosyal ve politik katılımı içeren kolektif davranış yoluyla grup kapasitelerinin gelişimi, güçlenmenin toplumsal boyutunu ifade eder. Bu iki boyutta başarılı güçlenme ise gerekli kaynaklara erişim olanağının artmasını sağlar. Benzer biçimde Thompson (2013) da bireysel sorun ve koşulların, geniş sosyo-politik bağlamla ilişkisinin kurulmaması halinde, kişilerin salt bireysel düzeyde işlevselliklerinin artmasının güçlenmeyi sağlamaya cağını vurgulayarak, güçlenmenin bireysel, kültürel ve yapısal düzeylerine dikkat çeker. Thompson'a göre kişinin hedeflerini başarmasının önünde engel yaratacak psikolojik etkenlerin ortadan kaldırılması ve kişinin benlik saygısını artırma çabaları bireysel düzeyde güçlenmedir. Kültürel düzeyde güçlenme, bir kültüre ait olan kural, alışkanlık ve kanıksanmış varsayımların kişinin hedeflerine ulaşmasının önünde yaratacağı engellerin ortadan kaldırılmasıyla ilgilidir ve kalıp yargılar ile diğer ayrımcı yargılara karşı mücadele çabalarını içerir. Yapısal düzeyde ise güçlenme sınıf, ırk, toplumsal cinsiyet gibi etkenler nedeniyle kişinin toplumdaki yeri bakımından ortaya çıkan dezavantajların ortadan kaldırılmasını ve yoksulluk ve ırkçılık gibi yapısal sorunlarla mücadeleyi gerektirir.

Özetle güçlenme, kişinin bilişsel süreçlerindeki değişimlerle ilgili olduğu kadar, sosyal ilişkilerdeki dönüşümlerle, politik meseleler ve haklarla da ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Zira bir kişi farkındalıkları olmaksızın, koşulların dönüşümü için adım atamayacağı gibi kolektif eylem olmaksızın tek başına kişisel farkındalık da güçlenme için bir anlam ifade etmeyecektir (Kilby, 2011). Bir başka deyişle güçlenme, kişilerin yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmak, kendi gündemlerini belirlemek, beceri kazanmak, sorunları çözmek ve kendine güven geliştirmekle ilgili olduğu kadar kolektif, sosyal ve politik bir süreç ve sonuçtur (Varkey et al., 2010).

Bireysel Düzeyden Toplumsala Yükselen Bir Mücadele Olarak Kadının Güçlenmesi

Kadının güçlenmesi kadınların siyasal, ekonomik, eğitsel, insani, sosyal ve kültürel kaynakları seferber etme becerilerinin, kendi ajandalarını belirleme ve olaylara yön verebilme kapasitelerinin gelişmesini ifade eder (Kilby, 2011; Steady, 2005). Güçlenmiş

kadın ideali, kadının kişi olarak kendi değerinin farkında olan, kendini varedebilmiş, hayatının tüm alanlarını düzenleme kontrolüne ve seçenekler arasında tercih yapabilme, fırsatlara ve kaynaklara erişebilme gücüne sahip olan kadını ifade eder (Bhuyan, 2006; Khader, 2011). Dolayısıyla güçlenme bireysel düzeyde kadının özgüvenini ve benlik saygısını yeniden kazanmak, yaşamının kontrolünü elinde tutmak üzere harekete geçmesini gerektirir (Taşdemir-Afşar, 2018). Bireysel düzeyde ortaya çıkan tüm bu değişimlerin yanı sıra kadın açısından güçlenme, baskının doğasını oluşturan etkenlerin ve ataerkil yapının anlaşılmasında aktif rol oynama, daha adil bir toplumsal ve ekonomik düzen oluşturma, toplumsal ilişkilerin -özellikle toplumsal cinsiyet ilişkilerinin- dönüşümüne ve karar alma süreçlerine katılım anlamında toplumsal bir dönüşüme de işaret eder (Kilby, 2011). Bu nedenle yalnızca kadın olmaları nedeniyle geçmişte yoksun bırakıldıkları tüm özgürlüklere ve fırsatlara erişebilen kadınlar, yalnızca kendileri açısından değil, tüm diğer kadınların pozisyonu açısından da toplumun eşitsiz güç ilişkilerinde ve ataerkil yapıda değişim yaratmak üzere harekete geçebilen kadınlardır (Bhuyan, 2006).

Tercihle bulunabilme kapasitesinin gelişiminin, kadının güçlenmesi ile yakından ilişkili olduğu değerlendirilir. Gücsüz kılınma halini, seçim yapma yetisinden yoksun olma, güçlenmeyi ise bir tür seçim yapma becerisinin gelişimi süreci olarak tanımlama, kadınların tercihte bulunabilmelerinin önemini vurgular. Örneğin Kabeer (1999) kadının güçlenmesini, yaşamı ile ilgili stratejik tercihlerde bulunma yetisinden yoksun bırakılmış kişiler olarak kadınların bu beceriyi genişletmesi olarak tanımlar. Bazı tercihlerin hem seçilmiş olup hem de gücsüzleştirici olabileceği yönündeki eleştiriler, güçlenmenin belirleyici özelliklerinden biri olan; yaşamın kritik alanlarını saptayabilme becerisinin kazanımı ile birlikte önemli olan seçimleri, önemli olmayanlardan ayırt edebilmenin de mümkün olacağı vurgusuyla yanıtlanır (Khader, 2011).

Kadının güçlenmesi açısından önemli olan yaşam alanlarının hangisinin daha öncelikli olduğu konusunda bir fikir birliği olduğunu söylemek mümkün değildir (Cunningham, Ruel, Ferguson, & Uauy, 2015). Bu kritik alanlardan birisi eğitimidir. Paulo Friere, 1968 yılında yayınlanan ve günümüzde de önemini korumayı başarmış olan kitabı *Ezilenlerin Pedagojisi*'nde, eleştirel bir eğitim ile geliştirilebilecek olan bilinçlenme ve farkındalığın güçlenme sürecinin merkezinde yer aldığını vurgular (Powell, 2001; Rai, 1999). Freire'nin yaklaşımı, toplumun yoksulluk ve gücsüzlükle baskılanmış insanların eğitime dayanır. Bu insanlar özgür eylemde bulunan öznel olmaktan çok, eylemleri etkilenen nesnelere haline getirilmişlerdir. Eleştirel diyalogu içeren eğitimle birlikte, insanlar kendilerine ve kendi kültürlerine ilişkin farkındalık geliştirirler ve bu farkındalıkla yaşadıklarının kaçınılmaz olmadığı bilincine varırlar. Amaç, başkaları tarafından oluşturulan yapılara sürüklenen nesne konumundaki insandan, kendi koşullarını yaratan ve kontrol eden özne konumundaki insana dönüşümdür (Payne, 2015).

Eğitimin, kadının güçlenmesi açısından oldukça büyük bir öneme sahip olduğu ve eğitim düzeyinin, kadınların kapasitelerini ortaya çıkartmalarında, ekonomik, sosyal ve politik hayata katılımlarında önemli bir rol oynadığı muhakkaktır (Demirdi-

rek & Şener, 2014). Zira kadınların eğitimi, yalnızca ekonomik veya sosyal yararları nedeniyle değil, daha ziyade, kadınların yaşamlarını anlamlı kılma fırsatlarını genişletmenin ve güçlenmelerinin bir yolu olması bakımından önemli görülmektedir (Murphy-Graham, 2012). Bununla birlikte güçlenme ve eğitim arasındaki ilişkin boyutlarına ilişkin tartışmalar da bulunmaktadır. Eğitimin düzeyi kadar -ve belki daha fazla biçimde- içeriği de, bireylerin güçlenmesinde etkili olabileceği gibi gücsüz kılınmalarına da neden olabilir (Gümüšoğlu, 2008). Kaldı ki tek başına eğitimin, kısa vadede kadının güçlenme sürecini kısıtlayan birçok koşulla başa çıkabilmesini ve baskıcı sosyal yapıları değiştirmesini beklemek gerçekçi değildir. Kadının güçlenmesi denkleminde eğitim, tercihte bulunabilme, ücretli çalışma ve temsil gibi pek çok değişkenden yalnızca birisidir (Murphy-Graham, 2012).

Eğitim gibi gelir getirici bir işte çalışma da kadınlar için bir güçlenme kaynağı olabilir (Er-Ülker, Özdemir, & Yılmaz, 2018; Hacettepe University Institute of Population Studies, 2013). Zira kadın açısından güçlenme, aynı zamanda ekonomik bir gelişimle birlikte başarılıdır (Dalrymple & Burke, 2006). Kadınları kamusal alana ve akrabalık temelli kontrol çemberinin dışına çıkaran çalışma biçimleri, kadınların seslerinin duyulmasını, eşleri ve diğer baskın aile üyeleriyle ilişkilerini dönüştürme kapasitelerinin gelişmesini, kadınlar için cinsiyetlerine göre belirlenenlerin ötesinde yeni kimlik türlerinin ortaya çıkmasını sağlayabilir (Kabeer, 2008). Ancak gelir getirici bir işte çalışıyor olmak da kadınların, erkeklere bağımlı olduğunu kabul eden toplumsal normların hâkimiyetinde kadının güçlenmesi açısından tek başına yeterli değildir (Barrientos, 1998).

Kadınların yaşamın her alanında karar verici konuma gelmeleri, medyada kadının gücünü ön plana çıkaran haberlere yer verilmesi, kadının politik alanda temsil edilmesi, bu alana hâkim eril yapının öncelikle kişilerin zihninden silinerek mevcut siyasal algı ve tutumların değişimi ve kadın dayanışmasının başarılması da kadınların kendilerini gücsüz kılan koşullara meydan okumaları, başkalarını etkileyebilmeleri ve değişimi gerçekleştirebilmeleri için önemli olan dinamikler arasında yer alır (Aktaş, 2018; Çokluk-Cömert, 2018; Örs & Demirel, 2018). Özetle, bireysel düzeyden toplumsala yükselen bir mücadele olarak kadının güçlenmesi, yaşamın salt bir alanında elde edilen başarılarla kazanılamayacağı gibi, kadın açısından eşitsizlikleri inşa eden koşulların ve ataerkil yapının tüm kadınlar için dönüşümünün sağlanmaması halinde de kazanılabilecek bir mücadele değildir.

YÖNTEM

Üniversite eğitimi almakta olan kadın öğrencilerin, kadının güçlenmesine ilişkin bakış açılarını ortaya çıkartmak amacıyla nicel araştırma tasarımıyla gerçekleştirilen bu çalışmada Hacettepe Üniversitesi'nin, öğrenci sayısı en fazla olan beş farklı fakültesinin yine öğrenci sayıları en fazla olan 10 bölümünde gerçekleştirilmiştir. Böylece Edebiyat Fakültesinin İngiliz Dili ve Edebiyatı ve Alman Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde, Eğitim Fakültesinin Sınıf Öğretmenliği ve İngilizce Öğretmenliği Bölümlerinde, Mühendislik Fakültesinin Bilgisayar Mühendisliği ve Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümlerinde, İktisadi

ve İdari Bilimler Fakültesinin İktisat ve Sosyal Hizmet Bölümlerinde, Fen Fakültesinin ise Biyoloji ve Kimya Bölümlerinde öğrenim gören toplam 3722 kadın öğrenci, araştırmanın evreni olarak belirlenmiştir. Rastgele örnekleme yöntemiyle ve gönüllülük kriteri üzerinden %90 güvenilirlik düzeyi, 0.05 güven aralığında 253 kadın öğrenci örneklem olarak seçilmiştir. Araştırma kapsamında 2016-2017 akademik yılı içinde uygulanan anketler içinden yanıtlanması yarım bırakılan 34 anket değerlendirmeye alınmamış ve analize toplam 219 kadın öğrenciden toplanan anketler dahil edilmiştir. Araştırma verilerinin analizi, sosyal bilimlerde istatistiksel analizler yapmaya olanak sağlayan SPSS versiyon 23.0 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden 28, Biyoloji Bölümünden 42, İktisat Bölümünden 24, Sosyal Hizmet Bölümünden 34, Sınıf Öğretmenliği Bölümünden 39, Bilgisayar Mühendisliği Bölümünden beş, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümünden 17, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümünden dokuz, Kimya Bölümünden 18, İngilizce Öğretmenliği Bölümünden ise üç öğrenci katılmıştır. Yaş ortalaması 20, en küçüğü 17, en büyüğü 28 yaşında olan öğrencilerin, 217'si bekar, biri evli ve biri boşanmıştır.

Araştırma verileri, kadın üniversite öğrencilerinin genel olarak kadının güçlenmesine yönelik ve Türkiye’de kadının güçlenmesine yönelik değerlendirmeleri olarak iki alt başlıkta paylaşılmıştır.

Üniversiteli Kadın Öğrencilerin Kadının Güçlenmesine Yönelik Değerlendirmeleri

Araştırma kapsamında kadın öğrencilerden öncelikle kadının güçlenmesinde rol oynayan; kadın haklarının yasal olarak güvence altına alınması, kadının ekonomik bağımsızlığının olması, eğitim hakkından yararlanabilmesi, sosyal hayatta görünür olması, politikada daha aktif rol alması, cinsiyetçi işbölümünün ortadan kalkması, kendi kararlarını verebilmesi gibi temel etkenleri değerlendirmeleri beklenmiştir.

Tablo 1’de görülebileceği üzere kadın öğrenciler, kadının güçlenmesi sürecinde ilk iki sıraya, %84.5 oranıyla hukuki/yasal

açından kadın haklarının korunmasını ve %79 oranıyla kadının ekonomik açıdan bağımsız olmasını yerleştirmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin pek çoğu (%70.8), güçlenmesi için kadının tercihte bulunabilmesi gerekliliğine katılırken, diğer etkenlerin gerekliliğine katılmama oranlarıyla karşılaştırıldığında, öğrencilerin en az oranda (%0.5) bu konuya katılmıyorum yanıtını vermiş olmaları dikkat çekicidir.

Kadının güçlenmesinde rol oynayan temel etkenler sıralamasında öğrenciler, kadının eğitim hakkından tam yararlanmasını %68.9 oranıyla, sosyal hayatta daha görünür ve aktif hale gelmesini %65.8 oranıyla, kadın ile erkek arasındaki cinsiyetçi işbölümünün ortadan kaldırılmasını ise %63 oranıyla daha geri sıralara yerleştirmişlerdir.

Öğrenciler, kadının güçlenmesinde rol oynayan etkenler arasında en alt sırada (%53.4 oranıyla) kadının politikada ve yerel/merkezi yönetimde daha aktif olarak yer alması gerekliliğini değerlendirmişlerdir. Kadının güçlenmesinde, politik katılımının etkili olacağı düşüncesine katılmayanların oranı da (%4.6), bu konuda kararsız olduğunu belirtenlerin oranı da (%42), kadının güçlenmesinde diğer etkenlere katılmayan ya da kararsız kalan öğrencilerin oranından daha yüksektir.

Tablo 2’de görülebileceği gibi araştırmaya katılan öğrencilerin, kadının güçlenmesinde sorumluluk alması gereken aktörlere ilişkin değerlendirmeleri alındığında ise kadınların bizzat kendilerini, beklentinin altında bir oranla sorumlu gördükleri yorumunda bulunulabilecek bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin, kadının güçlenmesinde sorumlu olduğunu düşündükleri aktörlerin başında, %63’lük bir oranla yerel yönetimler gelmektedir. Bu sonuçla birlikte değerlendirildiğinde öğrencilerin, merkezi yönetimleri, yerel yönetimlerle aynı ya da yakın düzeyde sorumlu görmemiş olması dikkat çekicidir. Zira öğrenciler, merkezi yönetimleri, kadının güçlenmesi açısından sorumlu olan aktörler arasında %44.7’lik bir oranla beşinci sıraya yerleştirmiştir.

Öğrenciler, kadının güçlenmesinde rol oynayan aktörler sıralamasında kadınların bizzat kendilerini %56.2 oranıyla ikinci sıraya yerleştirirken, kadın örgütlerini bu sıralamada %37.9 oranıyla altıncı sıraya yerleştirmiş olmaları dikkate

Tablo 1: Kadının Güçlenmesinde Rol Oynayan Etkenlere İlişkin Değerlendirmeler

Kadının Güçlenmesinde Rol Oynayan Etkenler	“Katılıyor”		“Katılmıyor”		“Kararsız”	
	n	%	n	%	n	%
“Hukuki/yasal olarak kadın haklarının korunması”	185	84.5	3	1.4	31	14.2
“Ekonomik olarak bağımsız olması”	173	79.0	9	4.1	37	16.9
“Kadının tercih yapabilmesi”	155	70.8	1	0.5	63	28.8
“Eğitim hakkından tam yararlanması”	151	68.9	4	1.8	64	29.2
“Sosyal hayatta daha görünür ve aktif hale gelmesi”	144	65.8	3	1.4	72	32.9
“Kadın ile erkek arasındaki cinsiyetçi işbölümünün ortadan kalkması”	138	63.0	7	3.2	74	33.8
“Kadının politikada ve yerel/merkezi yönetimde aktif olarak yer alması”	117	53.4	10	4.6	92	42.0
Toplam		n		%		%
		219		100.0		

değerdir. Bununla birlikte öğrenciler, kadının güçlenmesinde rol oynayan aktörler arasında, kadın örgütleri dışında kalan sivil toplum örgütlerinin %49.3 oranıyla daha ön sıralarda yer aldığını düşünürken, kanaat önderlerini ise sivil toplumun da önünde %52.1 oranla üçüncü sırada önemli aktörler arasında değerlendirmişlerdir. Öğrencilerin bu konuda en az sorumlu bulunduğu aktör ise %27.4 oranıyla medya ve basın olmuştur.

Araştırmada elde edilen çarpıcı bir diğer sonuç da, kadının kendi yaşamının eğitim, sağlık, çalışma ve evlilik gibi farklı alanlarına ilişkin kararlara katılımının, kadının güçlenmesi üzerindeki rolü değerlendirilirken ortaya çıkmıştır.

Tablo 3’de görüldüğü üzere kadın öğrenciler, kadının güçlenmesi açısından, kendi evlilik kararlarını almasının %77.6’yla ilk sırada, eğitim kararlarını almanın %75.3’le ikinci sırada, politik kararları almanın ise %63 ile üçüncü sırada gerekli olduğunu düşünmektedir. Öğrenciler, %61.6 oranıyla ücretli çalışmaya katılma kararlarını almanın, %59.8 oranıyla kendi inanç özgürlükleri ve dini pratikleriyle ilgili kararlarını almanın, %53 oranıyla kadınların kendi sağlıklarına yönelik kararları almanın ise güçlenmeleri bakımından daha ikincil gereklilikler olduğunu düşünmektedirler.

Öğrenciler, kadının güçlenmesi için günlük aktivitelere katılma kararlarını almanın gerekli olduğuna ise %50.7 oranında katıl-

mışlardır. Bu alanda kadınların karar verebilmesinin, güçlenmeleri açısından gerekli olduğu görüşünde kararsız olduğunu belirten öğrencilerin oranı da (%41.6), diğer alanlarda kararlara katılımın kadının güçlenmesi için gerekli olduğu konusunda kararsızlık bildiren öğrencilerin oranından daha fazladır.

Öğrenciler arasında, evlilik ve eğitim ile ilgili kararlara katılımın, kadının güçlenmesindeki birincil önemi üzerinde bir uzlaşma söz konusudur. Zira bu iki alanda kararlara katılımın, kadının güçlenmesi açısından gerekli olmadığını belirtenlerin oranının da (%4.1 ve %5.5), bu konuda kararsız olduğunu vurgulayanların oranının da (%18.3 ve %19.2), diğer alanlarla karşılaştırıldığında daha düşük olduğu görülmektedir.

Kadınların kendi inanç özgürlükleri ve dini pratikleriyle ilgili kararlarını alabilmesinin, güçlenmeleri açısından önemli olduğu düşüncesine katılmayan kadın öğrencilerin oranı (%9.6), tüm diğer alanlarda kararlara katılımın kadının güçlenmesi için gerekli olmadığını belirtenlerin oranından daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 4’de görülebileceği gibi araştırmada ortaya çıkan dikkat çekici bir diğer sonuç, kadının güçlenmesinde yaşanan sorunun, daha çok Doğu toplumlarına özgü olduğu yönündeki yanılmalı bir algının üniversiteli kadın öğrenciler tarafından benimsenmiş olmasıdır.

Tablo 2: Kadının Güçlenmesinde Sorumluluğu Bulunan Aktörlere İlişkin Değerlendirmeler

Kadının Güçlenmesinde Sorumlu Olan Aktörler	“Katılıyor”		“Katılmıyor”		“Kararsız”	
	n	%	n	%	n	%
Yerel Yönetimler	138	63.0	36	16.4	85	38.8
Kadınların Kendileri	123	56.2	17	7.8	64	29.2
Kanaat Önderleri	114	52.1	50	22.8	109	49.8
Diğer Sivil Toplum Örgütleri	108	49.3	26	11.9	110	50.2
Merkezi Yönetimler	98	44.7	36	16.4	69	31.5
Kadın Örgütleri	83	37.9	18	8.2	78	35.6
Medya/Basin	60	27.4	29	13.2	82	37.4
Toplam		n		%		%
		219		100.0		

Tablo 3: Farklı Alanlarda Kararlara Katılımın Kadının Güçlenmesinde Önemine İlişkin Değerlendirmeler

Kararlara katılım	“Katılıyor”		“Katılmıyor”		“Kararsız”	
	n	%	n	%	n	%
“Kadınların kendi evlilikleriyle ilgili kararlarını vermesi”	170	77.6	9	4.1	40	18.3
“Kadınların kendi eğitimleriyle ilgili kararlarını vermesi”	165	75.3	12	5.5	42	19.2
“Kadınların kendi politik kararlarını (sendika üyeliği, hangi partiye oy vereceği gibi) vermesi”	138	63.0	19	8.7	62	28.3
“Kadınların ücretli çalışmaya katılma kararlarını vermesi”	135	61.6	14	6.4	70	32.0
“Kadınların kendi inanç özgürlükleri ve dini pratikleriyle ilgili kararları vermesi”	131	59.8	21	9.6	67	30.6
“Kadınların kendi sağlıklarına ilişkin kararlarını vermesi”	116	53.0	20	9.1	83	37.9
“Kadınların günlük aktivitelere katılma kararlarını vermesi”	111	50.7	17	7.8	91	41.6
Toplam		n		%		%
		219		100.0		

Tablo 4’de görüldüğü üzere öğrenciler yarısından fazla bir oranla (%60.7), kadının güçlenmesi sorununu doğu kültürüne has bir sorun olarak görmekte ve sorunun farklı tarihsel ve kültürel yapılarda da mevcut olduğu gerçeğini ciddi bir biçimde göz ardı etmektedirler. Kadın öğrencilerden bu konudaki görüşünü katılmıyorum olarak belirtenlerin oranı %26.5’ken, kararsız olduğunu belirtenlerin oranı ise %12.8’dir.

Üniversiteli Kadın Öğrencilerin Türkiye’de Kadının Güçlenmesine Yönelik Değerlendirmeleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin Türkiye’de yaşayan kadınların büyük çoğunluğunun sağlık kuruluşuna gitme, alışveriş yapma, arkadaş, akraba ve komşu ziyaretinde bulunma gibi hareket serbestisine ilişkin değerlendirmelerini ortaya çıkarmak amacıyla yöneltilen soruda, bu konudaki görüşünü kadının özgür olmadığı yönünde belirtenlerin oranının, kadının hareket serbestisi olduğu ya da olup olmadığına ilişkin kararsız kaldığını belirten öğrencilerin toplam oranından fazla olması dikkat çekicidir.

Tablo 5’de görüldüğü gibi kadın öğrencilerin yarısından fazlası (%55.3) Türkiye’de yaşayan kadınların sağlık kuruluşuna gitme,

alışveriş yapma, akraba ve komşu ziyaretinde bulunma gibi hareket serbestisi üzerinde bir kısıt olduğunu düşünmektedirler. Öğrencilerden Türkiye’de kadınların hareket serbestisi olduğu görüşüne katılanların oranı %28.3’ken, kararsız olduğunu belirtenlerin oranı ise %16.4’dür.

Üniversiteli kadın öğrencilerin, Türkiye’de kadının hareket serbestisi olup olmadığı yönündeki değerlendirmelerinin yanı sıra Türkiye’de kadının hareket serbestisini engelleyen temel etkenlere ilişkin değerlendirmeleri de alınmıştır.

Tablo 6’da görüldüğü gibi öğrenciler, Türkiye’de kadınların istediği yere gitmesinin önünde engel yaratan temel etkenlerin başında, %79.5 oranıyla aile baskısının geldiğini belirtmişlerdir. Aile baskısının, kadının hareket serbestisi önünde engel yaratmadığını belirten öğrencilerin oranı (%3.1) ile bu konuda kararsız olduğunu belirtenlerin oranı (%17.4) diğer etkenlerle karşılaştırıldığında en düşük katılmama ve kararsızlık oranı olarak ortaya çıkmıştır.

Benzer bir sonuç, öğrencilerin altyapı yetersizliklerinin kadının hareket serbestisiyle ilişkisini değerlendirilmelerinde de ortaya çıkmıştır. Zira öğrenciler, altyapı yetersizliklerinin en az oranda

Tablo 4: Kadının Güçlenmesi Sorununun Doğru Toplamlarıyla İlişkilendirmesine İlişkin Değerlendirmeler

Kadının Güçlenmesinin Doğru Toplamlarının Sorunu Olduğuna Yönelik Algı	“Katılıyor”		“Katılmıyor”		“Kararsız”	
	n	%	n	%	n	%
“Kadınların güçlenme konusunda sıkıntılar yaşamaması daha çok Doğru toplumlarına özgü bir sorundur”	133	60.7	58	26.5	28	12.8
Toplam	n		%			
	219		100.0			

Tablo 5: Türkiye’de Yaşayan Kadınların Hareket Serbestisine İlişkin Değerlendirmeler

Türkiye’de Kadınların Hareket Serbestisi	“Katılıyor”		“Katılmıyor”		“Kararsız”	
	n	%	n	%	n	%
“Türkiye’de kadınların hareket serbestisi vardır”	62	28.3	121	55.3	36	16.4
Toplam	n		%			
	219		100.0			

Tablo 6: Türkiye’de Yaşayan Kadınların Hareket Serbestisini Engelleyen Temel Etkenlere İlişkin Değerlendirmeler

Türkiye’de Kadınların Hareket Serbestisi Önündeki Engeller	“Katılıyor”		“Katılmıyor”		“Kararsız”	
	n	%	n	%	n	%
Aile Baskısı	174	79.5	7	3.1	38	17.4
Güvenlik Sorunları	157	71.7	19	8.7	43	19.6
Gelenekler	145	66.2	9	4.1	65	29.7
Ataerkil Yapı	145	66.2	13	5.9	61	27.9
Ekonomik Yoksunluk	106	48.4	19	8.7	94	42.9
Dini İnançlar	80	36.5	44	20.1	95	43.4
Altyapı Yetersizlikleri	53	24.2	58	26.5	108	49.3
Toplam	n		%			
	219		100.0			

(%24.2) kadının hareket serbestisi önünde engel yarattığı düşüncesine katılmışlardır. Alt yapı yetersizliklerinin, kadının hareket serbestisini engellediği düşüncesine katılmayan öğrencilerin oranı (%26.5) ile bu konuda kararsız olduğunu belirten öğrencilerin oranı (%49.3) da, diğer engel yaratan etkenlere ilişkin düşüncesini katılmıyorum ya da kararsızım olarak belirten öğrencilerin oranından fazladır.

Dini inançların, Türkiye’de kadının istediği yere gitmesinin önünde engel yaratması konusuna öğrenciler, en az ikinci oranda (%36.5) katıldıklarını belirtmişlerdir. Dini inançların, kadının hareket serbestisini engellediği düşüncesine katılmayan öğrencilerin oranı (%20.1) ile bu konuda kararsız olduğunu belirten öğrencilerin oranı (%43.4) da, alt yapı yetersizliklerine ilişkin değerlendirmelerin ardından ikinci sırada yüksek oranlar olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonucunda öğrencilerin, Türkiye’de kadının istediği yere gitmesinin önünde güvenlik sorunlarının engel yarattığı düşüncesine %71.7 oranıyla, geleneğin ve ataerkil yapının engel yarattığı düşüncelerine %66.2 oranlarıyla, ekonomik yoksunluğun engel yarattığı düşüncesine ise %48.4 oranıyla katıldıkları görülmüştür.

Öğrencilerin, Türkiye’de yaşayan kadınların hareket serbestisi olup olmadığına ilişkin değerlendirmelerine benzer sonuçlar, Türkiye’deki kadınların doğum, hamile kalma, kürtaj, çocuk sayısı gibi kendi bedeni üzerinde söz sahibi olma durumuna ilişkin değerlendirmelerinde de ortaya çıkmıştır.

Tablo 7’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan kadın öğrencilerin %72.6’sı gibi büyük çoğunluğu Türkiye’deki kadınların kendi bedenleri üzerine söz sahibi olmadığını düşünürken, yalnızca %21’i kadının bu konuda söz sahibi olduğu düşüncesine katılmış, oldukça düşük bir oranda da (%6.4) ise bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

Türkiye’de yaşayan kadınların yaşamlarının farklı alanlarını ilgilendiren kararlara katılım gücüne sahip olup olmadığının değerlendirilmesinin amaçlandığı soruda, üniversiteli kadın öğrencilerden kadının; hane giderleriyle, aile etkinlikleriyle, eğitimle, kendi evlilikleriyle, inanç özgürlükleri ve dini pratikleriyle ilgili kararlara, kendi sağlık harcamalarına ilişkin kararlara, sendika üyeliği, hangi partiye oy vereceği gibi politik kararlara, kendi günlük aktivitelerine yönelik kararlara ve son olarak ücretli çalışma kararlarına katılımını değerlendirmeleri istenmiştir.

Tablo 7: Türkiye’de Yaşayan Kadınların Kendi Bedeni Üzerinde Söz Sahibi Olma Durumuna İlişkin Değerlendirmeler

Türkiye’de Kadınların Kendi Bedeni Üzerinde Söz Sahibi Olması	“Katılıyor”		“Katılmıyor”		“Kararsız”	
	n	%	n	%	n	%
“Türkiye’de kadınlar kendi bedeni üzerinde söz sahibidir”	46	21.0	159	72.6	14	6.4
Toplam	n 219		% 100.0			

Tablo 8: Türkiye’de Yaşayan Kadınların Kararlara Katılım Gücüne İlişkin Değerlendirmeler

Türkiye Kadınların Kararlara Katılım Gücü	“Katılıyor”		“Katılmıyor”		“Kararsız”	
	n	%	n	%	n	%
“Türkiye’de kadınların kendi sağlık harcamalarıyla ilgili kararlara katılım gücü vardır”	85	38.8	21	9.6	113	51.6
“Türkiye’de kadınların kendi günlük aktivitelerine yönelik kararlara katılım gücü vardır”	76	34.7	46	21.0	97	44.3
“Türkiye’de kadınların inanç özgürlükleri ve dini pratikleriyle ilgili kararlara katılım gücü vardır”	74	33.8	67	30.6	78	35.6
“Türkiye’de kadınların aile etkinlikleriyle ilgili kararlara katılım gücü vardır”	67	30.6	36	16.4	116	53.0
“Türkiye’de kadınların kendi evlilik kararlarına katılım gücü vardır”	61	27.9	71	32.4	87	39.7
“Türkiye’de kadınların kendi eğitimleriyle ilgili kararlara katılım gücü vardır”	54	24.7	65	29.7	100	45.7
“Türkiye’de kadınların politik (sendika üyeliği, hangi partiye oy vereceği gibi) kararlara katılım gücü vardır”	50	22.8	78	35.6	91	41.6
“Türkiye’de kadınların ücretli çalışma kararlarına katılım gücü vardır”	50	22.8	83	37.9	86	39.3
“Türkiye’de kadınların hane giderleriyle ilgili kararlara katılım gücü vardır”	49	22.4	55	25.1	115	52.5
Toplam	n 219		% 100.0			

Tablo 8’de görülebileceği gibi öğrencilerin verdikleri yanıtlarda, genel olarak Türkiye’de yaşayan kadınların kendi hayatlarına yönelik kararlara katılımda çok güçlü olmadıkları yönünde bir değerlendirmede buldukları gözlenmiştir.

Öğrenciler en fazla oranda (%38.8), Türkiye’de kadının kendi sağlık harcamalarıyla ilgili kararlara katılım gücü olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu oranı, %34.7 ile kendi günlük aktivitelerine yönelik kararlara katılım gücü olduğu, %33.8 oranıyla inanç özgürlükleri ve dini pratikleriyle ilgili kararlara katılım gücü olduğu, %30.6 oranıyla ise aile etkinlikleriyle ilgili kararlara katılım gücü olduğu yönündeki görüşler takip etmektedir.

Türkiye’de kadınların, kendi evlilik kararlarına, eğitimleriyle ilgili kararlara, kadınların hane giderleriyle ilgili kararlara, politik kararlara, kendi ücretli çalışma kararlarına ve hane giderleriyle ilgili kararlara katılım gücü olduğunu belirten öğrencilerin oranı ise %30’ların altında kalmıştır. Bu alanlar arasında öğrenciler en fazla oranda (%37.9) Türkiye’de kadınların ücretli çalışmaya katılma kararlarını verme konusunda güçlü olmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir.

Türkiye’de kadınların kararlara katılımını farklı alanlar üzerinden değerlendiren öğrencilerin görüşlerinde ortaya çıkan dikkat çekici bir başka unsur ise kararsızlık belirten öğrencilerin oranının, görüşlere katılan ve katılmayan öğrencilerin oranından çok daha yüksek olmasıdır. Öğrenciler en çok oranda (%53) Türkiye’de kadınların aile etkinlikleriyle ilgili kararlara katılım gücü olduğu, ardından %52.5 oranıyla hane giderleriyle ilgili kararlara katılım gücü olduğu, %51.6 oranıyla kendi sağlık harcamalarıyla ilgili kararlara katılım gücü olduğu görüşlerinde kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 9’da görülebileceği üzere araştırmaya katılan öğrencilerin değerlendirmelerinde, Türkiye’de kadınların hayatları üzerinde kontrol gücünü zayıflatan ataerki, gelenekler ve aile baskısı gibi unsurlarıyla paternalizmin varlığına işaret ettikleri görülmektedir.

Tablo 9’da da görülebileceği gibi kadın öğrenciler, kadınların kendi yaşamları üzerindeki kontrol gücünü zayıflatan en büyük

etkenleri sırasıyla gelenekler (%77.6), aile baskısı (%75.8) ve ataerki yapı (%69.4) olarak sıralamışlardır. Diğer tüm etkenlere ilişkin görüşleriyle karşılaştırıldığında, söz konusu bu üç etkenin, kadının gücünü zayıflatan boyutlara sahip olduğu görüşüne katılmayan öğrencilerin oranının da düşük olduğu görülmektedir.

Kadın öğrenciler, kadınların kendi hayatları üzerinde kontrol sahibi olmalarını engelleyen etkenlerden biri olarak eğitim düzeyini %54.8’lik bir oranla dördüncü sıraya, ekonomik yoksunluğu ise %45.2’le beşinci sıraya yerleştirmişlerdir.

Öğrenciler tarafından %31.5 oranıyla kadının kendi tercihleri ile %42 oranıyla dini inançlar ve pratikleri kadının hayatını kontrol etme gücü üzerinde en az engel yaratan etkenler olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte dini etkenlerin, kadının gücünü zayıflattığı görüşüne katılmayan kadın öğrencilerin oranı (%16.9), diğer etkenlerin güçsüzleştirici boyutu olduğu görüşüne katılmayan öğrencilerin oranından daha fazladır.

TARTIŞMA

Bu çalışmada, üniversiteli kadın öğrencilerin kadının güçlenmesi sorunsalı üzerine değerlendirmeleri ve yaşadıkları coğrafyada bu sorunu nasıl gördükleri irdelenmek istenmiştir. Yapılan araştırmada üniversiteli kadın öğrencilerin, kadının güçlenmesi sürecinde ilk sıraya, hukuki/yasal açıdan kadın haklarının korunmasını, ikinci sıraya kadının ekonomik açıdan bağımsız olmasını, üçüncü sıraya ise literatürde kadının güçlenmesi ile tercih yapabilmesi arasında kurulan ilişkiye (Kabeer, 1999; 2001; 2005) benzer biçimde kadının tercihte bulunabilmesi gerekliliğini yerleştirdikleri görülmüştür. Dolayısıyla araştırmaya katılan kadın öğrenciler tarafından kadının ‘kendi hayatının yazarı olması’ sorunsalının ön planda tutulduğu söylenebilir. Literatürde kadının tercih yapabilme özgürlüğünün olmasına rağmen, seçimleriyle kendisini güçsüz kılabileceği yönündeki tartışmalara getirilen yanıtlara (Khader, 2011) benzer biçimde araştırmaya katılan öğrenciler de içinde yaşadıkları coğrafyada kadının yaşamı üzerinde kontrol gücünü zayıflatan engeller arasında kadının kendi tercihleri olduğunu düşünmektedirler.

Tablo 9: Türkiye’de Yaşayan Kadınların Yaşamları Üzerindeki Kontrol Gücünü Zayıflatan Etkenlere İlişkin Değerlendirmeler

Türkiye’de Kadınların Yaşamları Üzerinde Kontrol Gücünü Zayıflatan Etkenler	“Katılıyor”		“Katılmıyor”		“Kararsız”	
	n	%	n	%	n	%
Gelenekler	170	77.6	14	6.4	35	16.0
Aile Baskısı	166	75.8	8	3.7	45	20.5
Ataerki Yapı	152	69.4	15	6.8	52	23.7
Eğitim Düzeyi	120	54.8	20	9.1	79	36.1
Ekonomik Yoksunluk	99	45.2	18	8.2	102	46.6
Dini İnançlar ve Pratikler	92	42.0	37	16.9	90	41.1
Kadının Kendi Tercihleri	69	31.5	27	12.3	123	56.2
Toplam		n		%		%
		219		100.0		

Literatürde yer verildiği üzere (Duflo, 2012; Kabeer, 2012; Hunt & Samman, 2016) kadının güçlenmesinde önemli olan alanlardan biri olan ekonomik bağımsızlık, araştırmaya katılan öğrenciler açısından da ilk sıralarda önemli bir etken olarak değerlendirmişlerdir. Ancak öğrenciler, kadınların kendi ücretli çalışma kararlarını verebilmesinin, kadının güçlenmesi açısından önemini ise aynı öncelik sırasında değerlendirmemişlerdir. Türkiye’de yaşayan kadınlar açısından güçlenme ile ekonomik boyut arasındaki ilişkiyi değerlendiren öğrenciler, ekonomik yoksunluğu, ülkedeki kadınların hareket serbestisini engelleyen ve kendi hayatı üzerindeki kontrol gücünü zayıflatan etkenler arasında ilk sıralarda değerlendirmezken, kadınların ücretli çalışma kararlarını verebilme gücü olduğu görüşüne ise katılmamışlardır. Dolayısıyla araştırmaya katılan kadın öğrencilerin ücretli çalışma ile kadının güçlenmesi arasında ilişkiye dair net bir bakış açılarının olmadığı söylenebilir. Ortaya çıkan bu sonucun sebepleri arasında üniversiteli kadın öğrencilerin, kadının ekonomik gücünü kazanmasına dair içinde yaşadıkları toplumun yaygın bakış açısından çok da ayrı bir bakış açısı ortaya koyamamış olmaları bulunmaktadır. Zira Savaş (2018) tarafından Türkiye genelinde gerçekleştirilen araştırmada katılımcıların yarısından fazlasının kadının ücretli bir işte çalışması gerektiğini düşündükleri sonucuna ulaşmıştır. Benzer biçimde hem Kanbay, Işık, Yavuzaslan ve Keleş (2012)’in, hem de Karabulutlu (2015)’nin büyük çoğunluğu kadın olan üniversite öğrencileriyle yaptığı araştırmada, öğrencilerin evi geçirdirmen erkeğin görevi olduğunu, erkeğin istememesi halinde kadının çalışmaması gerektiğini, kadının eşinden fazla para kazanmasının doğru olmadığını düşündükleri sonucuna ulaşmıştır.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalar, kadının politik alanda temsilinin ve politik kararlarını verebilmesinin, kadının güçlenmesi açısından önemli olduğunu göstermiştir (Hust, 2017; Mahmood, 2004; Chong, 2011). Araştırmaya katılan kadın öğrenciler ise kadının politikada, yerel ve merkezi yönetimlerde aktif rol almasını güçlenme için önemli olan etkenler arasında son sırada değerlendirmişlerdir. Benzer biçimde Aylaz ve ark. (2014) tarafından yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin siyaset alanını erkeklere ait bir alan olarak gördükleri biçiminde değerlendirilebilecek sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin kadının güçlenmesinde sorumlu olduğunu düşündükleri aktörlerin başında yerel yönetimler gelirken, merkezi yönetimler ise bu sıralamada gerilerde yer almıştır. Pınarcıoğlu’nun (2013) da vurguladığı üzere özellikle yerel siyaset ve yönetimler, kadınların özgül sorunlarının giderilmesinde, pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet gereksinimlerinin karşılanmasında ve dolayısıyla kadının güçlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kadın öğrencilerin, özellikle yerel yönetimlerin kadının güçlenmesi açısından önemli olduğu değerlendirmesinde bulunmuş olmalarına rağmen, kadının kendisinin bu alana katılımını gerekli görmedikleri açıktır. Bu sonuca benzer biçimde öğrencilerin, kadının güçlenmesinde rol oynayan aktörler sıralamasında, kadınların bizzat kendilerini ikinci sıraya, pek çoğu aktivist kadınlar tarafından kurulmuş olan kadın örgütlerini ise sondan ikinci sıraya yerleştirmiş olmaları dikkate değerdir. Bununla birlikte öğrenciler, kadının güçlenmesinde rol oynayan aktörler arasında, kadın örgütleri

dışında kalan diğer sivil toplum örgütlerinin daha ön sıralarda yer aldığı, kanaat önderlerinin ise bu konuda sivil toplumun da önünde daha fazla sorumlu olduğu değerlendirilmesinde bulunmuşlardır. Araştırmaya katılan öğrenciler kadınların sendika üyeliği, hangi partiye oy vereceği gibi kadının kendi politik kararlarını vermesinin güçlenme için ilk sıralarda önemli olduğunu, Türkiye’de ise kadınların politik kararlara katılım gücünün sınırlı olduğunu ifade etmişlerdir. Söz konusu bu belirleme, Türkiye’de kadınların siyasete hâkim erkek egemen yapı ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle siyasal karar organlarında simgesel olmaktan öteye gidemedikleri (Çağlar, 2011); aktif siyaset yapma anlayışından uzak kaldıkları (Menteşe, 2014); böylece siyaset alanında ya hiç bulunamadıkları ya da erkeksi rol kalıplarıyla var olma mücadelesi verdikleri (Altındal, 2009) yönündeki saptamalarla örtüşmektedir.

Pek çok çalışma (Jayaweera, 1997; Ojobo, 2008; Sundaram, Sekar, & Subburaj, 2014; Sharma, 2017) kadının güçlenmesi ile eğitime katılımı arasındaki ilişkinin önemini ortaya koymuştur. Buna karşın bu araştırmada, kadının güçlenmesinde rol oynayan etkenleri değerlendirirken öğrencilerin, kadının eğitim hakkından yararlanmasının, yedi etken arasında dördüncü sırada önemli olduğunu belirtmiş olmaları dikkat çekicidir. Benzer biçimde öğrenciler, Türkiye’de kadınların kendi yaşamları üzerinde kontrol gücünü zayıflatan etkenler sıralamasında da kadının eğitim düzeyine dördüncü sırada yer vermişlerdir. Bununla birlikte kadının kendi eğitim kararlarını vermesinin, güçlenme açısından ikinci sırada önemli olduğunu belirten öğrenciler, Türkiye’de yaşayan kadınların kendi eğitimleriyle ilgili kararlara katılımında çok güçlü olmadığını ifade etmişlerdir. Kadının güçlenmesi ile eğitim arasındaki ilişkiye dair öğrencilerden alınan bu görüşler, toplumun her kesiminden sürekli olarak eğitim olgusuna yapılan vurgunun üniversiteli kadın öğrenciler tarafından aynı yoğunlukta yapılmadığını göstermiştir. Bunun temel sebepleri arasında, Murphy-Graham (2008; 2012) tarafından vurgulandığı üzere eğitimin kadının güçlenmesinde yer alan etkenlerden yalnızca biri olması gelmektedir. Söz konusu sebeplerden bir diğerinin ise hâlihazırda yüksek öğrenim görmekte olmalarına rağmen Türkiye bağlamı diğer sorulara verdikleri yanıtlarda da ortaya çıkan, kadınları güçsüzleştirici koşulların üniversiteli kadın öğrenciler tarafından da deneyimlenmesi olduğu söylenebilir.

Araştırmada ortaya çıkan dikkat çekici bir diğer sonuç, kadının güçlenmesinde yaşanan sorunun, daha çok Doğu toplumlarına özgü olduğu yönündeki yanılsamalı bir algının üniversiteli kadın öğrenciler tarafından benimsenmiş olmasıdır. Türkiye’de yaşayan kadının güçlenmesine dair sorulara verdikleri yanıtlarda öğrencilerin, kadınların hayatları üzerindeki kontrol gücünü zayıflatan gelenek, toplum yapısı, aile baskısı ve ataerki gibi unsurlarıyla paternalizmin varlığına işaret ettikleri görülmüştür. Zira öğrenciler, kadınların kendi hayatları üzerindeki kontrol gücünü en fazla zayıflatan etkenleri sırasıyla gelenek/toplum yapısı, aile baskısı ve ataerki yapı olarak sıralamışlardır. Benzer biçimde öğrenciler, Türkiye’de yaşayan kadınların hareket serbestisinin önündeki temel engellerin de aile baskısı, güvenlik sorunları, gelenek ve ataerki yapı olduğu değerlendirilmesinde bulunmuşlardır. Bu sonuçlar bir arada değerlendirildi-

rildiğinde, kadının güçlenmesi bakımından engellerin varlığını sürdürdüğü saptamasında buldukları bir coğrafyada yaşayan üniversiteli kadın öğrenciler için sorunun oldukça “görünür” olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca öğrenciler, Türkiye’deki kadınların ne kendi bedenleri üzerine söz sahibi olduklarını ne istedikleri yere gitme serbestisine sahip olduklarını, ne de kendi hayatlarına yönelik kararlara katılımda güçlü olduklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç, üniversiteli kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyetleri nedeniyle kadınları güçsüz kılan koşullardan ‘azade olmadıklarını’ göstermektedir. Yapılan farklı araştırmalar, eğitim düzeyi ile toplumsal cinsiyet bakış açısının yakından ilişki olduğunu ve üniversite eğitimi alan kişilerin daha eşitlikçi bir bakış açısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Altıntaş & Altınova, 2015). Bununla birlikte üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen ve öğrencilerin önemli bir bölümünün toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarının olumsuz olduğunu gösteren araştırma sonuçlarıyla (Kanbay et al., 2012; Alptekin, 2014; Karabulutlu, 2015) birlikte düşünüldüğünde üniversite öğrencilerince de taşınan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla şekillenen eşitsiz koşulları, üniversiteli kadın öğrencilerin de deneyimlediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

Güçlenme, güçsüz kılınmış kişiler için güçsüzleştirici kurumsal yapılarla mücadeleyi gerektiren aktif bir süreç ve sonuçtur (Kilby, 2011). Kadınlar açısından bu süreç toplumsal cinsiyet ayrımcılıklarının tüm kadınlar için ortadan kaldırılmasını hedefleyen kişisel ve toplumsal bir dönüşüm sürecidir. Güçlenmiş kadınlar, doğuştan gelen değerlerini, tüm insanların temel eşitliklerini, kişisel ve toplumsal iyilik haline katkıda bulunma yeteneklerini tanımaya başlarlar. Yaşamlarını ve daha geniş bir toplumu eleştirel olarak inceleme, kişisel ve sosyal dönüşüm için harekete geçme kapasitelerini geliştirirler (Murphy-Graham, 2012). Bu süreçte önemli olan, var olan sorunların birincil olarak sosyal ve politik engellerden ve kaynaklara erişimin kısıtlılığından ortaya çıktığının anlaşılabilmesidir (Hung, 2012). Böylesi bir farkındalık geliştirilmeksizin, güçsüz kılıcı koşulların dönüştürülmesi için harekete geçilmesi de mümkün olamayacaktır.

Bu çalışma, güçlenmiş kadın idealine en yakın olması beklenen üniversiteli kadın öğrenciler ile gerçekleştirilmiş ve bir bakıma öğrencilerin kadının güçlenmesi ve kadın olarak kendi durumlarına ilişkin olarak düşünmeleri hedeflenmiştir. Bu hedefle gerçekleştirilen araştırmada ortaya çıktığı üzere üniversiteli kadın öğrencilerin, kadının kendi hayatının kontrolünü sağlayabilmesi için bilinçli tercihler yapabilmelerini önemli buldukları açıktır. Ancak bu tür tercihlerde bulunabilme, güçlenmenin kendisi gibi hem bir süreç, hem de bir sonuçtur. Başka bir deyişle kadınların tercihleriyle kendilerini güçlü kılacak koşulları yaratabilecekleri gibi, güçlü kadınların kendi yaşamlarına ve toplumsal koşullara dair farkındalığa sahip kişiler olarak tercihlerde bulunabilmeleri de daha olasıdır.

Söz konusu farkındalığın geliştirilmesi ve kadının güçlenmesi için gerekli olan etkenlerden bir diğeri de kadınların eğitime katılımıdır. Ancak kadınların katılımı kadar katıldıkları eğitimin içeriğinin de güçlendirici nitelikler taşıması önemlidir. Bu

hem toplumun genelinde toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının kazanılabilmesi, hem de kadınların toplumsal cinsiyet ayrımcılıklarını kendileri ve diğer kadınlar için ortadan kaldırmak üzere harekete geçebilecek güçlü kadınlar haline gelebilmeleri için önemlidir. Zira toplumsal cinsiyet ayrımcılığını yaratan eşit olmayan koşulların değişmezliği önce bilinçte, ardından söylemde ve son olarak da toplumsal düzeyde yaratılmakta; ardından başka bilinçlerde ve söylemlerde yeniden ortaya çıkarak yeniden toplumsal düzeyde taşınmaktadır. Böylece bu döngüsel süreç, kuşaklar arasında aktarılmakta ve kadınların kendilerinin de içselleştirdiği ve yeniden ürettiği kalıp yargılarla beslenmektedir. Bu yargıların kırılabilmesi, üniversite eğitimi alıyor olmalarına rağmen kadın olarak kendilerinin de deneyimlediği ve vurguladığı güçsüzleştirici koşulların, yalnızca üniversiteli kadın öğrenciler için değil; tüm kadınlar için dönüştürülebilmesi için bir gerekliliktir.

Araştırmada, kadın öğrencilerin merkezi yönetimlerin değilse de yerel yönetimlerin kadının güçlenmesinden sorumlu olan en önemli aktör olduğu ve -benzer biçimde- politik kararları vermenin güçlenme için önemli olduğu değerlendirilmesinde bulunmuş olmalarına rağmen; kadının güçlenmesinde en az gerekli gördükleri alanı, politika ve yerel/merkezi yönetimler olarak belirtmiş olmaları, kadınların politik kararlara katılım gücünü zayıf buldukları bir coğrafyada yaşıyor olmalarıyla ilişkilendirilebilir. Yukarıda sözü edilen toplumsal cinsiyet ayrımcılığını üreten yargıların değişiminin sağlanabilmesi, kadınların politikaya katılımı konusundaki düşünceleri ve pratikleri de etkileyecektir. Böylece siyaset alanının ancak ve ancak kadının bizzat katılımıyla güçlendirici bir nitelik taşıyabileceği de açıkça görülecektir.

Güçlenme için kadınların, cinsiyetçi iş bölümünün yeniden üretimine hizmet etmeyecek, erkeklere ekonomik bağımlılık riskini ortadan kaldıracak ve kadının gelir düzeyini artıracak işlerde istihdam edilmeleri önemlidir. Kadının güçlenmesi yolunda önemli bir adım olan yukarıda sözü edilen değişim, üniversite eğitimi alıyor olmalarına ve pek çoğu eğitimlerini tamamlamalarının ardından ücretli çalışmaya katılacak olmalarına rağmen, kadınların ücretli çalışmaya katılımına ilişkin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla biçimlenen değerlendirmelerde bulunan kadın öğrencilerin yanında toplumun genelinin kadınların çalışmasına ilişkin bakış açısını olumlu yönde etkileyebilir.

Özetle araştırma göstermektedir ki, kadının güçlenmesi bakımından engellerin varlığını sürdürdüğü saptamasında buldukları bir coğrafyada yaşayan üniversiteli kadın öğrencilerin kadının güçlenmesi konusunda farkındalıklarının gelişmesi, kadın olarak sorunu bizzat yaşayan kişiler olarak sorunun çözümüne yönelik dönüştürücü adımları atabilmeleri ve tüm kadınlar için toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla şekillenen eşit olmayan koşulların değişimine katkı sağlayabilmeleri açısından önemlidir.

TEŞEKKÜR

Bu makaleye temel olan araştırma, 13062 proje numarası ile Hacettepe Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi tarafından

desteklenmiştir. Proje yürütücü Prof. Dr. Hatice Karaçay'a ve proje ekibinde yer alan Doç. Dr. Derya Güler Aydın'a makale yazımındaki destek ve katkıları için çok teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Aktaş, S. (2018). Türkiye'de medyanın kadına biçtiği rol ve bununla mücadele için önerileri. In D. M. Siyez, Ö. Belkıs & Y. Soylu (Eds.), 2. Uluslararası Kadın Kongresi Tam Metin Kitabı (pp. 1456-1464). İzmir.
- Alptekin, D. (2014). Çelişik duygularda toplumsal cinsiyet ayrımcılığı sorgusu: Üniversite gençliğinin cinsiyet algısına dair bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 203-211.
- Altındal, Y. (2009). Erkeksi siyasetin 'erk'siz dublörleri. *Balikesir University Journal of Social Sciences Institute*, 12(21), 351-367.
- Altuntaş, O., & Altınova, H. H. (2015). Toplumsal cinsiyet algısı ile sosyo-ekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Turkish Studies*, 10(6), 83-100.
- Aylaz, R., Güneş, G., Uzun, Ö., & Ünal, S. (2014). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rolüne yönelik görüşleri. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 23(5), 183-189.
- Barrientos, S. (1998). Fruits of burden—the organisation of women temporary workers in Chilean agribusiness. In H. Afshar (Ed.), *Women and empowerment* (pp. 35-56). London, England: Palgrave
- Bhuyan, D. (2006). Empowerment of Indian women. In R. L. Panigrahy & D. Bhuyan (Eds.), *Women empowerment* (pp. 18-23). New Delhi, India: Discovery Publishing House.
- Callahan, M., & Swift, K. (2018). The paradox of risk assessment, child safety and empowerment in child welfare. In L. Dominelli (Ed.), *Revitalising communities in a globalising world* (pp. 67-77). Hampshire, England: Ashgate.
- Chong, J. W. (2011). The politics of the empowerment of women: Mapping enabling environments within narratives of femininity and power. *William & Mary Journal of Women & Law*, 18(3), 523-564.
- Cunningham, K., Ruel, M., Ferguson, E., & Uauy, R. (2015). Women's empowerment and child nutritional status in South Asia: A synthesis of the literature. *Maternal & Child Nutrition*, 11(1), 1-19.
- Çağlar, N. (2011). Kadının siyasal yaşama katılımı ve kota uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(4), 56-79.
- Çokluk-Cömert, N. (2018). Cinsiyetleştirilmiş siyaset: Türkiye'de siyasetin cinsiyetine yönelik algı ve tutumlara ilişkin bir araştırma. In D. M. Siyez, Ö. Belkıs & Y. Soylu (Eds.), 2. Uluslararası Kadın Kongresi Tam Metin Kitabı (pp. 1456-1464). İzmir.
- Dalrymple, J., & Burke, B. (2006). *Anti-oppressive practice: Social care and the law*. New York, US: Open University Press
- Demirdirek, H., & Şener, Ü. (2014). *81 İl için toplumsal cinsiyet eşitliği karnesi*. Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Duflo, E. (2012). Women empowerment and economic development. *Journal of Economic Literature*, 50(4), 1051-1079.
- Er-Ülker, F., Özdemir, G., & Yılmaz, E. (2018). İş-aile yaşam dengesi, aile dostu örgütler ve kadın işgörenler. In D. M. Siyez, Ö. Belkıs & Y. Soylu (Eds.), 2. Uluslararası Kadın Kongresi Tam Metin Kitabı (pp. 1083-1089). İzmir.
- Gümüšoğlu F. (2008). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4), 39-50.
- Hacettepe University Institute of Population Studies. (HUIPS). (2013) *Turkey demographic and health survey 2003*. Ankara: Hacettepe University Institute of Population Studies, Ministry of Development, The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK).
- Horejsi, C. R., & Sheafor, B. (2003). *Techniques and guidelines for social work practice*. Boston, USA: Allyn and Bacon.
- Hughes, C. B., & Caliandro, G. (2000). Empowerment: a case study of a grandmother caring for her HIV-positive grandchild. *Journal of the Association of Nurses in AIDS Care*, 11(5), 29-38.
- Hung, S. L. (2012). Empowerment groups for women migrating from China to Hong Kong. *Social Work With Groups*, 35(1), 4-17.
- Hunt, A., & Samman, E. (2016). *Women's economic empowerment: navigating enablers and constraints (research report)*. London, England: Overseas Development Institute.
- Hust, E. (2017). *Political representation and empowerment: Women in the institutions of local government in Orissa after the 73rd amendment to the Indian constitution (working paper, 6)*. Heidelberg, Germany: Papers in South Asia Institute Department of Political Science University of Heidelberg.
- Jayaweera, S. (1997). Women, education and empowerment in Asia. *Gender and Education*, 9(4), 411-424.
- Jones, C. (1998). Social work and society. In R. Adams, L. Dominelli & M. Payne (Eds.), *Social work: Themes, issues and critical debates* (pp. 34-43). Basingstoke, England: Macmillan.
- Kabeer, N. (1999). Resources, agency, achievements: Reflections on the measurement of women's empowerment. *Development and Change*, 30(3), 435-464.
- Kabeer, N. (2001). Conflicts over credit: re-evaluating the empowerment potential of loans to women in rural Bangladesh. *World Development*, 29(1), 63-84.
- Kabeer, N. (2005). Gender equality and women's empowerment: A critical analysis of the third millennium development goal. *Gender & Development*, 13(1), 13-24.
- Kabeer, N. (2008). *Paid work, women's empowerment and gender justice: Critical pathways of social change*. Brighton, England: Institute of Development Studies at the University of Sussex.
- Kabeer, N. (2012). Women's economic empowerment and inclusive growth: Labour markets and enterprise development. *International Development Research Centre*, 44(10), 1-70.
- Kanbay, Y., Işık, E., Yavuzaslan, M., & Keleş, S. (2012). Hemşirelik öğrencilerinin kadına yönelik aile içi şiddetle ilgili görüş ve tutumlarının belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2), 107-119.
- Karabulutlu, Ö. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin kadına yönelik aile içi şiddete ilişkin deneyimleri ve tutumları. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 4(1), 27-34.
- Khader, S. J. (2011). *Adaptive preferences and women's empowerment*. New York, US: Oxford University Press.

- Kilby, P. (2011). *NGOs in India: The challenges of women's empowerment and accountability*. New York, USA: Routledge.
- Lishman, J. (1998). Personal and professional development. In R. Adams, L. Dominelli & M. Payne (Eds.), *Social work: Themes, issues and critical debates* (pp. 89-103). Basingstoke, UK: Macmillan.
- Lucas, E. T. (1978). [Review of] Barbara Bryant Solomon, black empowerment: Social work in oppressed communities. *Explorations in Ethnic Studies*, 1(2), 47-48.
- Magar, V. (2003). Empowerment approaches to gender-based violence: women's courts in Delhi slums. *Women's Studies International Forum*, 26(6), 509-523.
- Mahmood, A. (2004). Political empowerment of women: A comparative study of south Asian countries. *Pakistan Vision*, 10(1), 151-152.
- Menteşe, S. (2014). Siyasette kadının yeri ve önemine ilişkin bir araştırma: Tunceli İli örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 83-113.
- Murphy-Graham, E. (2008). Opening the black box: Women's empowerment and innovative secondary education in Honduras. *Gender and Education*, 20(1), 31-50.
- Murphy-Graham, E. (2012). *Opening minds, improving lives: Education and women's empowerment in Honduras*. Tennessee, US: Vanderbilt University Press.
- Ojobo, J. A. (2008). Education: A catalyst for women empowerment in Nigeria. *Ethiopian Journal of Education and Sciences*, 4(1), 93-108.
- Örs, F., & Demirel, S. D. (2018). Kadın yoksulluğu ile mücadelede medyanın rolü ve önemi. In D. M. Siyez, Ö. Belkis & Y. Soylu (Eds.), 2. Uluslararası Kadın Kongresi Tam Metin Kitabı (pp. 1151-1157). İzmir.
- Payne, M. (2015). *Modern social work theory: A critical introduction*. New York, US: Oxford University Press.
- Pınarcıoğlu, N. Ş. (2013). Yerel siyaset ve yerel yönetimlerde cinsiyetçi örüntüler: İstanbul örneği. *Sosyal Bilimler*, 8, 64-80.
- Powell, F. (2001). *The politics of social work*. California, US: Sage.
- Rai, S. M. (1999). Democratic institutions, political representation and women's empowerment: The quota debate in India. *Democratization*, 6(3), 84-99.
- Savaş, G. (2018). Türkiye'de yaşayan bireylerin toplumsal cinsiyet eşit(siz)liği algısı. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1(2), 101-121.
- Sharma, S. K. (2017). Women empowerment - role of education. *International Research Journal of Management Sociology & Humanity*, 8(9), 113-116.
- Steady, F. C. (2005). *Women and collective action in Africa: Development, democratization, and empowerment, with special focus on Sierra Leone*. Hampshire, England: Routledge.
- Sundaram, M. S., Sekar, M., & Subburaj, A. (2014). Women empowerment: Role of education. *International Journal in Management & Social Science*, 2(12), 76-85.
- Taşdemir-Afşar, S. (2018). Kadınların şiddetle başa çıkma ve güçlenme stratejileri: Sığınma evinde kalan kadınlar örneği. In D. M. Siyez, Ö. Belkis & Y. Soylu (Eds.), 2. Uluslararası Kadın Kongresi Tam Metin Kitabı (pp. 912-923). İzmir.
- Thompson, N. (2013). Değer Temeli. Özge Sanem Özateş-Gelmez (Çev.). In B. Hatiboğlu & Ö. Cankurtaran (Çev. Eds.), *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak* (pp. 154-182). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Varkey, P., Kureshi, S., & Lesnick, T. (2010). Empowerment of women and its association with the health of the community. *Journal of Women's Health*, 19(1), 71-76.